

B. üzenete

Zajlik a sokelnevezésű türelemolimpia, a digitális tanrend, a távoktatás ... én leginkább a Hiper-Suli vezetőjének – kényszert elismerő – terminusát kedvelem: a karantén-tanulás. Csábítástól a fenyegetésig széles a spektrum, rábírní a távtanulókat az online jelenlétre.

Angol szakos kolléganőm bejegyzése a tanári csoportban: „Tegnap megkaptam életem kifogását B.-tól, >> Nem tudok jönni angolra, mert fial a malac.<< B. azt is megüzente még, hogy ő adja az oxitocint. Nem mondtam semmit, teljesen elfogadtam, hogy nem jön.” Nincs értekezleteken kialakított tanári egységfrontunk, de jó volt a hozzászólásokból érezni a megértés, az elfogadás közös kereteit.

Heti két napot ügyelek a község általános iskolájának udvarán. Hemzsegnek a szünetek a kötőszó szintű trágárságoktól, csattannak a kényszerközösségek indulatgesztusai és egymást váltják mellettem a spontán beszélgetésekre szomjas tizenévesek. B. gyakori társam a kortyolgatásban. Tudom a báty motocross örületét, a házi gépparkot, a gazdasági udvar elrendezését, a gazdasági élet mindennapos megcselekedni valóit. Az egyik irodalomórárn szárnyaló verselemzését pihés szárnyasok csipogása zavarta meg. B. napos csibéket hozott biológia órai szemléltetésre. A számára gyakran holt tudásnak kódolt Tananyag helyére gyermeki bájjal illeszt Élő Világot. A Present Perfect vagy Continuous helyébe valódi folyamatos jelent, a homályos színesztéziák helyébe valódi érzeteket, érzetkeveredéseket, távoli költők távoli érzelmeinek helyébe, saját valódi érzelmeit, fájdalmait és elvont definíciók helyébe egész személyiségét átjáró tapasztalatait.

Az oxitocin a hipothalamus úgynevezett nagysejtes neuronjaiban termelődő, és az agyalapi mirigy hátulsó lebenyében raktározódó hormon. Inger hatására innen szabadul fel. A terhesség, szülés fájdalmát enyhítő voltán túl boldogsághormonnak, szeretethormonnak is tartják.

Az angol meet helyett a fialó malacnak oxitocint adagoló, nyolcadik osztályos, továbbtanulás előtt álló B.-nak egy hónapja az életkori sajátosság igényénél is nagyobb adagban van szüksége a boldogság- és szeretethormonokra. A „tragikus hirtelenséggel” közhely mázsás súllyal zuhant bele a harmadik hullám házi feladataiba. Bíbelődni a rendhagyó ígéssel, Dél-Európa vízrajzával, az emberei test anatómiájával, és helyt állni a szívinfarktusbán meghalt fiatal apa reá testálódott szerepeiben.

D. ajándéka

Egy soproni táncház forgatagában kezdem, hogy aztán eljussak a szabadszállási menza megilletődött csendjéig.

Amikor a 11-20 éves korom világát meghatározó kosárlabdapálya partvonalait végleg átléptem és elsőéves főiskolásként pikareszk tobzódással vettem bele magamat mindaddig ismeretlen megélni valókba, az azóta is zsigereimben élő Boglya-táncházak a szó szoros és átvitt értelmében is beleforgattak valami ősi jóba. Vitt a rajongás Szombathelyen kívüli városokba, így Sopronba is, az Egyszólam együttes koncertjére, táncházába. Még bírtam volna szusszal az egyre gyorsuló héjszákat, nem a fáradtság szögezett egy székhez. Az énekes delejezett mozdulatlanul. Ahogy áradó szenvedéllyel, fájdalommal vagy életigenlő huncutsággal, mindenféle előadói manírt sutba dobó átlényegüléssel énekelt, tékozva szórta szét a teremben az imént említett ősi jót. Berecz András akkor láttam, hallottam, tapasztaltam meg először. Bátorságból több kellett, mint időből, hogy a félénk megszólítás után kalligrafikus betűkkel írt gyors válasz jöjjön a Pável Ágoston Kollégyiomba (sic!), örömmel tesznek eleget a megszólításnak, és jönnek hozzánk a főiskolára. Az akkori beszélgetések bizalmassága adta alapját a későbbi, szabadszállási meghívásoknak, melyeknek ízes-színes krónikája karcsú kötetet igényelne inkább, semmint a diákjairól író tanár egyik naplólapjának néhány bekezdése.

A legendás Kislajtorja csoport idejében történt. Berecz András neve már hívószó lett. Újabb fogadására egy furcsa hivatkozás miatt nem a faluház világot jelentő deszkáin, hanem a Róna vendéglő iskolai menzáként is működő falai között került sor. Sebj. A falakba ivódott, kiszellőzhetetlen rántásszag és a kopott járólapok tülekedés- emlékei között felvillanyozva vártuk az újabb meséket, énekeket. Most sem csalódtunk. Tudtam, hogy nem lesz művész uras finnyasság a helyszínt illetően, tudtam, hogy az el-elcsángáló figyelem hamarosan a mesemondó bámulatos érzéssel szőtt hálójában köt ki, s tudtam – reméltem –, hogy a hivatalos „felvonás” utáni, már –már szokásos, kötetlen, spontán együttlét különleges egyszerűsége is létre fog jönni.

Nem kellett – soha – kötelezővé tennem a lajtorjásoknak ezeket az együttléteket. Megszerveztem a tanterven túli kínálatot, éltek vele. A „második felvonásokkal” is.

Lélegzetvételnyi, szellőztetésnyi szünet után, biztosítva Andrást, hogy az esti vonatot biztosan el fogjuk érni, fáradtan pajkos kíváncsisággal tekintett a köré gyűlt túlórázók kérdései elé. Mindig törekedni próbáltam arra, hogy ne kérdezzem el gyerekeim elől a lehetőséget, miközben ajzott a helyzet, hogy látok itt, fehérek közt egy európai, aki nem középiskolás fokon tud tanítani...

Terülj, terülj asztalkám! Élethelyzetek, minden didaktikai erőlködés nélkül élénk élt tanulságok, dalok, mesetöredékek kerültek elő az ebédlő meghitt hangulatában. Egy kószának tűnő említéssel egy különlegesség felé tereltem a szót. Az egyesek által (túvai) dorombénekeknek, mások által torokénekeknek hívott jelenség felé. Tudtam, hogy András tudja. Azt persze nem tudhattam, hogy vállalkozik-e rá, azt pedig főleg nem, hogy miként hat majd a gyerekekre. Sem Britney Spears, sem a Bonanza Banzáj nem tette őket próbára ilyesmivel.

András katonaélmény megidézésével hangolja önmagát és a hallgatóságot. A körlettársak tudtak András talentumairól, többek között, hogy énekel, sőt torokéneket is tud. Mikor megáhították a – számukra – mutatványt, csak ennyit mondtak: „Dúdolj, Berecz!” S András dúdolt. Ahogy akkor ott a karéjnyi kiskorú között, akik zavartan, mégis száj tátva hallgatták a szokatlan hangokat, melyet D. által megtört, megilletődött csend követett.

D. szemüvege még jobban felerősítette a tekintetéből kiolvasható, és a próbákról oly ismerős és szerethető ambivalenciát. Az ijedtség és a kíváncsiság egyidejű intenzitását. Ahogy a szerepeivel, vagy a próbafolyamat során előkerülő kérdésekkel, problémákkal szokott volt bíbelődni. Vágyom is rá, hogy közelebb, mélyebbre kerüljek, de félek is ismeretlen súlyaitól. András dúdolt, D. pedig gazdag és beszédes mimikával hallgatta. Nem kért szót, azonnal kérdezett. Nem a provokatív elutasítás, hanem az újra való ártatlan rácsodálkozás őszinte hangjával. „András bácsi, ez mi? Ennek mi értelme van?”

Kicsit megállt a levegő, pillanatra elbizonytalanodtam, pedig tudhattam volna, hogy ez nem a sértettség, hanem a válasz készülődésének a csendje. A válaszé, amely vagy ott páráll majd a sokat megélt ebédlő levegőjében egy darabig, aztán elenyészik, vagy odakerül a mesehallgatók, meséket megélők tarisznyájába útravalóként a hamuba sült pogácsa mellé.

Az értelme az – magyarázta András – , hogy mindannyiunk, mindannyiótok torkában van egy ajándék, a hangotok, ez a ti hangszeretek. Ez mindig veletek van, mindig használható, és életre kelthető vele oly sok minden. A választ hallgatva eszembe jutott Gabnai Katalin intésének lényege. Kollégák, énekeljete, énekeljete! Mert a gyerek még azt hiszi, hogy az ének egy tantárgy, s nem a földi gyönyörűségek egyike.

Végszó volt András válasza, éppen elértük az esti vonatot. Azóta D. is elért néhány csatlakozást. Legutóbbi találkozásunkkor – mit sem változó mimikával – éppen andragógiai tanulmányairól, minisztériumi álláslehetőségéről beszélt. Kreatív szövegrontásként kis híján misztériumit írtam minisztériumi helyett. Ideillő befejezés lett volna, hiszen, remélem, D. – és sokan az akkoriak közül – nem felejtette, nem felejtje el, és önmaga örömeire vagy társas (baráti, apai) helyzetei megfűszerezésére működteti az éneklés, a „dúdolás” csodaként, ősi jóként kapott örök emberi ajándékát.

F. a HHH-s

F. -ről írok, mégis „Marczi” az első név. Első bálozóként egy A. Pennigton-kurzus résztvevőjeként jártam a magyar drámapedagógia fellelegvárának számító „Marczi”-n, a Marczibányi Téri Művelődési Központban. Később számtalanszor, hol hallgatóként, hol előadóként, tréningek, bemutató foglalkozások vezetőjeként, gyermekszínjátszó-rendezőként. Az egyik háromnapos szakmai rendezvény témája az iskolai feszültségek, és az abból eredő konfliktusok körbejárása volt. A média felől is érkező érdeklődés egyik jele az volt, hogy a Kossuth rádió Napközben c. műsorába helyszíni riportok készültek. Miért, miért nem, egyik alanyként engem javasoltak a szerkesztők. Talán tudták, sejtették, hogy honnan is érkezem a színházterem inkubátorába. Egyenesen a szabadszállási „Chicago”-ból. (Ha valaki bővebben szeretné tudni, mit is rejt a metafora, lapozzon a Z. –vel kezdődő naplólaphoz!)

Már túl voltam a jónéhány érdeklődőt vonzó foglalkozásom termékeny izgalmán, és az obligát reggeli kávé nyugtató gőzébe inhaláltam a percek múlva (meg)nyilatkozó – talán érthető – feszültségét. A tanári szoba keresetlen gőzkieresztései helyett most mégiscsak egy országos orgánium számára kellene összeszedettnek és hitelesnek lennem.

Az azóta már elhunyt agresszió-kutatótól, Münnich Ivántól származó, előző nap felmerült megállapítás, az erősebb agresszor végső fegyelmezési lehetőségéről, még felötlött bennem, aztán már a bekapcsolt diktafon élesítette a pillanatot. Esetekről és levonható következtetésekről, tanulságokról kaptam a kérdéseket. A bőség zavarával küzdöttem, ahogy a mögé nézés, a megértés szándékával felidéztem az általam akkor már több mint húsz éve tapasztalható deviáns-karnevál képeit. Az F.-fel való játszmáim, küzdelemim képei olyan elemi erővel követelték a helyüket e képsorokban, amilyen elemi erővel F. genetikailag, szociálisan, s még ki tudja milyen okokból deviánssá lett személyisége ellehetetlenített rengeteg tanulási helyzetet.

A „Marczi” igényes közönsége is csettintett volna, ha filmre veszem és levetítem azt a tanmenet aktuális lépését sutba hajító nyolcadikos órát, ahol – a mindkét féllel külön-külön megtörtént egyeztetés és beleegyezés után – F.-et egy „forró szék”-be ültettük és beszélgettünk vele.

A pszichodramából importált munkaforma, konvenció lényege – egyszerűsítve –, hogy a széken ülő személy (történetépítés során a szerepben lévő) olyan kérdéseket kap a körben ülőktől, amelyek segítségével beszélni tud önmagáról, motivációiról, érzelmeiről. Tulajdonképpen a társak segítenek felépíteni egy mély önreflexiókat tartalmazó monológot.

Közel húsz év telt el a rendhagyó magyaróra óta, de egyedi erejére, megrendítő őszinteségére, a vájkálás és megítélés nélküli, empátiával megélt feltárulkozás katarziséra ma is tisztán emlékszem. Nagy valószínűséggel F. önmaga számára is elsődleges felismeréseket mondott ki. Egy pillanatra meggyengülni látszott az egyre erősödő saját felismerésem, hogy a dráma csodálatos eszköz lehet sok mindenre, de nem csodaszer, nem gyógyszer. Felismer, felszínre hoz tüneteket, körül járja azokat, de a megoldás hübrisztét nem hazudhatja magának. Akkor, ott, óra végén ez meginogni látszott bennem. Már-már szentimentális győzelemérzettel mentem vissza a tanáriba, és előlegeztem meg F. változásának apró lépéseit.

Pár nap kellett csupán, hogy kijózanodjak. Mint addigi tanári pályám egyik legnagyobb veszteségérzetét meséltem el a riporternőnek, hogy megelégtelve a továbbtanulási stressz miatt amúgy is egyensúlyát veszített osztály terrorizálását, F.-et a grabancánál fogva felemeltem a falhoz, és tíz centiről, ordítva adtam tudtára, hogy ehhez nincs joga, hogy ennek egyszer és

mindenkorra legyen vége, az osztály a védelmem alatt áll. Mindketten remegtünk. Félelem, harag, agresszió ... idézhetném most a klasszikus könyvcímet. Az évekkel később megismert Münnich Iván-i megállapítás adott új megvilágítást a jelenetnek. Néha elfogynak az eszközök, és az agresszor semmi másból nem ért, csak az erősebb agresszor akciójából. Szégyelltem magam akkor, mégis ez hozott változást. F. a szó szoros értelmében megjuhászodott. Kerülte a pillantásomat, kerülte a közelségemet, pláne, ha teljesítéskényszer is jelentett az a közelség, de kerülte a konfliktusokat is. Berendezkedett egy mindenki által túlélhető passzív, belső ellenállásra.

Sokadik karbantartási kísérleteim egyikeként futni jártam akkoriban a laktanya pályájára. Állandó karbantartási elemeként oda járt erősíteni, futni H. apja is, a leigazolt utcai harcos, a többszörösen börtönviselt, gyakori konfliktusait sokszor ököljoggal lerendező deviáns. Amikor a fent leírt jelenet után összetalálkoztam vele a pályán – szégyen nem szégyen – tekintélyes gombócok kezdtek akadályozni a levegővételben, vagy, hogy Dédi egyik klasszikusát idézzem a helyi folklórból, kis híján enni adtam a nadrágnak. Most akkor elégtételt vesz a fia megalázása miatt. Lassítottam a közelében. Megálltunk. De ököl helyett tenyér közelített felém, kézfogásra. Elfogadta, mi több helyeselte feszültségkezelésem módját. Remek. Megúsztam egy verést, ám jóvá lett hagyva egy tölem teljesen idegen gesztus. Hát persze, az F. családjában egyértelműen domináns, és F. számára a legfőbb respektábilis személy, az apa legfőbb kódját használtam én is. F. iskolai játszmáit erre a mintakövetésre építette fel. Akárcsak öccse, aki szintén minden évvégén meddő beírásokkal zsúfolt ellenőrzőt hajított a kukába. Hogy az osztályközösségnél jóval erősebb köteléket talált magának a két fiú, azt egy szabadulóbulira készített egyedi póló illusztrálja nagy erővel. Apa és a két fiú átkarolják egymást, mindhárójukon fehér póló, rajta őket, hármójukat ábrázoló fotó, s a fotó fölött a családnévből eredő felirat: „A három H.”

Mókás, abszurd vagy épp hideglelősen áthallásos ikonja lett számomra a kép az október végi statisztikákba kötelezően beírandó kategória, a HHH olvasatának.

Apa és fia összetartozása aztán sors- illetve végzetszerűvé lett. Egy általános iskolai osztályban megélt törvényen kívüliség csupán vállrandításokkal tudomásul vett, mihaszna büntetéseket szült. A felnőtt társadalom törvényei már keményebben büntették az ifjú-, majd nagykorú F. – sorsszerűen (?) – elkövetett vétségeit. Közben a családalapítás sok mindent felülíró ősi parancsa is beleszólt néhány szílat F. egyre kuszább sorsszövetébe. Feleség, két kisgyerek, akiket néha F. csak börtön-eltáv. alkalmából láthatott. Kisvárosi találgatások verték fel néha a hétköznapiak porát, hová vezet majd mindez. Szerepelt-e valaki súlyos jóslatában, nem tudom, de sokakat letaglózott a hír. Rendőrök érkeztek közölni a fellebbezés ellenében végrehajtandó ötéves börtönbüntetés hírét. F. nem várta meg a következő, immár a börtönbe kísérő látogatást. Helyzetéről saját maga döntött, s önnön kezével átiratkozott egy ismeretlen világba.

Ez évekkel a „Marczi”-n készült riport után történt. Akkor és ott a riporternő egyértelműen kezdte jelezni, hogy fogy az időnk, s én gyorsított tempóban kezdtem bele az utolsó mondanivalómba, nem sejtve, hogy egykor egy – F. emlékére írt vers társagondolatán túl – tanári naplóbejegyzés zárszava is lesz.

A Popper Péter által többször is elmesélt párbeszédet idéztem a lehetséges megoldásokat kereső konferencia kapcsán. Egyszer Pilinszky János arról beszélt Poppernek, hogy mi a baja a pszi-vel kezdődő tudományok képviselőivel. Azt hirdetik, hogy problémák vannak és megoldások. Holott – folytatta Pilinszky – tragédiák vannak és irgalom.

H. balladája

„És ha valaki még tud követni, az majd mesélje el a többieknek nagyszünetben, miért voltam ilyen ellenséges veletek, hogy nem másért, hanem csakis azért, mert megdöbbsentem, és nagy megdöbbenésemben nem tehettem mást, mint fostam a szót, kiokádtam magamból, mint valami sértődött vulkán, megdöbbenésem és megrökönyödésem forró salakját, ami azóta bugyog bennem a mélyben, mióta először sejtettem meg, mit is jelent iparilag lenyomni egy életre szóló házi feladatot a torkotokon tananyag címén. Hogy micsoda pimasz aljasság is tananyaggá kiklopfolni azt, amit az élet kínja irdalt bele érdeklődésünk húsába...” (Dreff János – Tóth Dezső: Az utolsó magyartanár följegyzései – Kalligram, 2010 – 164.o.) A szerző(„k”) tudatosan megkomponált, a posztmodern prózapoétika impozáns truvájaival ékesített önfelszámolásának alkotáslélektani és stilisztikai virtuozitással konstruált mondatai éppen akkor találtak meg, amikor egyszavas mondatokkal leltározva vettem végső búcsút egy magam számára tévesen létrehozott és ápolt illúzióknak. Elég. Ennyi. Vége.

Két év gimnáziumi magyarárai nyitották fel a szememet. Ennyire elkésetten, a magam számára elvárt szakmai feddhetetlenség egyetemen megszerezhető tudásszintjének ilyen halasztásával, nyomasztóan tudásgyárinak érzett impulzusokkal ez nem fog menni. Az általános iskolából feljebb vágyó tanárként elképzelt ideálkép a kíváncsian csillogó szempárokról, a már nem korai, még nem késő attitűddel működő befogadói éhségről szertefoszlott. Helyében hamar megjelentek a túlélésre, szenvtelenül begyűjtendő adatok alapján majdan begyűjthető pontokra vadászó alkuszok, a tudatos szelektálók, vagy a kiégett kreativitásra vágyók. Vagy csak én vetítettem ezt, így hálítva tévedésemet.

Az egyik – sajnos nem egyetlen – megfeneklett kilencedikes drámaórámon tiszta lapokat osztottam, egyetlen befejezetlen mondattal: ” Szerintem néha azért nem működik a drámaóra, mert ...” Az anonimitást is megajánló helyzetben kendőzetlenül őszinte és elgondolkodtató mondatbefejezések születtek. Az egyik legösszetettebb helyzetelemzés írója *ugyanazokat a szavakat* használta, mint a nemrég elhunyt Sir Ken Robinson, oktatáskutató, akinek TED-előadásait infúzióként szoktam újra magamba tölteni, krónikus elkedvetlenedéseim idején. „A legnyomósabb ok – írta a kilencedikes diák –, hogy túl vagyunk terhelve. Az iskola, ami a logikus gondolkodásmódra kellene, hogy tanítson, egyszerűen *megöli a kreativitásunkat*. Ezen a héten 4 TZ-t írunk, 3 dogát és egy memoriterből felelünk. Délutántól estig tanulunk. Kipihenni se tudjuk magunkat, plusz még órákon át csak izgulunk a számonkérések miatt és nem tudunk rendesen koncentrálni.”

Készülésből, koncentrációból kijutott nekem is abban a két évben. Ráadásul a nyolcosztályos tagozat egyik osztályát kaptam a Mohácsy-könyv többszáz oldalas, „ipari” mennyiségű tananyagával, az évvégi kisvizsga számomra addig ismeretlen penzumával együtt. 50 évesen egyre abszurdabbnak tűnt a negyed századdal korábban még talán esedékesnek és életszerűnek tűnő karrier-kaland. A gondolkodtató kérdésekre, a heurisztikus élményekre épülő beállítódásomat próbáltam transzponálni az új keretek közé is, még bátrabban hozni kortárs analógiákat, izgalmasnak tűnő fókuszokat, órakezdő mutatókat.

Két pohár az asztalon. Egy teljesen üres és egy csordultig teli. Melyik pohár Anyeginé? Miért? Molière szöveget Parti-Nagy frivol fordításában vittem, Villon-verset sokféleképpen. Nem titkolva a ballada íratás, többeket persze megrémítő, szándékát. Ó, Mr Keating és a Whitman-kép alapján a félénk diákból szuper-szublimált vers!

„Alakítsuk át a tananyagot – egyetemen, középiskolában és általánosban. Tanítsunk írással; külföldi költőktől fordítsunk rövid verseket, magyar művekhez írjunk imitációkat, átiratokat. Ha új szerzővel kezdünk foglalkozni, mielőtt kiejtenénk a költő nevét, írjunk a diákokkal egy a szerzőre jellemző szerkezetű szöveget. Írjunk velük együtt! Meglepő eredményt kapunk: a diákokat érdekelni fogja az irodalom.” Már elballagott ez az osztály, amikor egy szakdolgozati kutatás során megismerkedtem Horváth Viktor felvillanyozó gondolataival. (Horváth Viktor: a vers ellenforradalma – a versírás és versfordítás tanulása és tanítása. Magvető 2014, 143.) De a Villon-balladákkal töltött órák emlékére rögtön visszakapcsoltam a könyv olvasásakor.

Forma és tartalom alapos feltérképezése után kíváncsian adtam ki a feladatot. Már tudtam néhányuk íráskészségéről, de nem tudtam felmérni a motiváltság szintjét. Egy hét állt rendelkezésre a formailag ab ovo kötött, ám tartalmilag szinte szertelenül szabad saját ballada megírására.

Voltak feltételezéseim, titkos várakozásaim, hogy ki(k)től fogok írásművet kapni, de ezek között nem szerepelt H., aki más pályákon, más „színpadokon” szerepelt. A sztereotípiák elkönyvelné a „reál érdeklődő” rovatba, de látni fogjuk, hogy a helyzet más. H. rendkívüli képességekkel, és koncentrálttsággal lett megáldva. Szenvedélyesen merült el a reál tárgyak, tudományok olyan területeiben, amelyeknek már a peremén való rövid tartózkodás is szédülést okozott kortársai legtöbbjének. Egyedi levezetéseiről ódák szóltak a tanárban, OKTV versenyek kiemeltje volt, az iskola egyik legjobb programozójának számított. Magyarórákon úgy futotta át, és értette meg az éppen kijelölt szöveget, feladatot, hogy közben a pad alatt vakon visszaforgatta a Rubik-kockát az eredeti állásába. Gépagy. Robot. Autista. Születhetett meg – született is – a címke több helyről H. pozitív devianciájáról. Abból, hogy négy szemközti beszélgetésekben a négy szemből kettő egészen máshol kalandozott, nem hoztam pszichés ítéletet. Nem gondoltam, hogy menekülni, vészesen háritani próbál a személyesebb kérdés kapcsán, meg aztán, ki tudja, milyen mátrixban kalandozott éppen. Kíváncsian vártam, lesz-e a Villon balladának valamelyik koordinátponton kihívást jelentő helye.

Lett. Oldalas választ írtam a beadott műre. H. engedélyével kitettem a tanárban, pedig mélyen személyes szál is bele lett fűzve a versbe. Mi több, H. vállalta, hogy felolvassa az osztály előtt. Az értő, feszült csend, a kitörő taps is jelezte, hogy milyen kivételes minőségben jelent meg értelem és érzelem ötvöződése. H. nyilván egy pillanat alatt átlátta, hogyan lehet hibátlanul megkonstruálni a formát. Egy időmértékes szótag meg nem bicsaklott, egy rím el nem hibbant. Az ajánlás is tökéletesen illeszkedett. Ha itt megállnék, csak a programozó agy konvertáló tudását dicsérném. De ennél sokkal több történt. H. szerelmes volt. Szemérmesen, de ugyanakkor harcosan. Szülői tiltás ellenére szerették egymást az ő „Júliájával”, akinek nevét, plusz elemként, akrosztikonba foglalva, a vers és saját maga érzelmi világának tengelyeként belevéste a tini szerelmes versek színvonalát messze meghaladó, egyedi képekkel élő, magától értetődően kezelt mondatáthajlásokkal, megejtő természetességgel megírt vallomásába.

Felujjongtam, hogy szemlélője, részese, szelíd inspirálója lehetek a most éppen H. által megtestesülő divergens tehetség egyik megnyilvánulásának. Nagy Weöres írások jutottak eszembe. *A vers születése*. Ahogy H.-ban a sokismeretlenes univerzum kíváncsi fürkészőjében egy ballada is megszületett, egyik szellemi-lelki kalandjaként annak az útnak, amelyen tart *a teljesség felé*.

K. a lovagias bombaszakértő

K. annak az osztályomnak volt a tagja, amelyik talán a legfontosabb volt eddigi pályámon. Mert a legtöbbet ők, a velük töltött négy év alakított rajtam, általuk, a teljes intenzitással megélt hullámvölgyeink által kaptam én is éltre szóló leckéket, tanításokat.

Még ötödikesek voltak, amikor önmagamat is megleptem egy K.-ra vonatkozó, de nemcsak neki szánt jelzővel: lovagias. Amennyire anakronisztikusnak tűnt, olyannyira volt igaz. A későbbiek során is. A gyakori bárdolatlan viselkedés (ő, de nagyon ki akartam kerülni a magatartás szót) még inkább kiemelte K. ellenhatásként működő tisztelettudását, lányokkal, felnőttekkel szembeni udvariasságát, vállalt feladatai iránti becsületes elköteleződését, felvállalt konfliktusainak nyílt, egyenes, férfias elrendezését.

Egyik ilyen vállalt feladata volt a korai Lajtorja előadások hangosítása, a zenei bejátszások kezelése. Restelkedés-leltárom (szép kis lajstromom gyűlt össze) egyik pillanata, amikor egy nagyon fontos főpróbahelyzetben nem érkezett taktra a zene, és én az alkotói perfekcionizmus által feljogosítva éreztem magam a kiabálásra, a dühös számokérésre. K. elsírta magát. Jogosan. Hosszas vívódás után maradt csak a keverő mögött. Később elnézést kértem tőle. Jogosan. Nem azért, mert olvastam valahol, hogy így illik, hanem mert valóban elrestelltem magam. Magam előtt, a többiek előtt is, de főleg a lovagias K. előtt.

Ahogy haladtunk a nyolcadik osztály felé, lassan alakultak a pályaképek. Reális meglátásokból, mókás túlzásokból, időzített bizonytalanságokból. K. – a lovas – általában a fizikai, lelki próbatételeket igénylő irányba tekingetett. Judora járt, saját készítéséből is sokszor próbára tette állóképességét. A kommandós lét nála nem fotel-joystick virtualitást jelentett, hanem a képesség-határok valóságos feszegetését.

A legutóbbi – húszéves – osztálytalálkozón aztán olyan dimenziókat tárt elénk K. számvetése, hogy csak kapkodtam a fejemet. Lovagiassága megmaradt, hol kőkemény – a sorshelyzetei által kőkeménnyé edzett – szigorral párosult, hol világjáró, életigenlő vagabundsággal. Az ember fotel-olvasólámpa magánbirodalmában összeolvas egy csomó mindent az autentikus létről, a 34 éves K. pedig odaéli a rejtelmeket az egyre sokasodó söröskorsók mellé. Ország- sőt Európa-szerte keresett kutyakiképző. Versenyen verhetetlen szürke agara most is itt van vele. Addig nem hiszem, hogy egyben terápiás kutya is, amíg oda nem hívja K. és csak annyit mond, figyelj. Szürke – így hívják az agarat – olyan szinten kezdeményez velem szemkontaktust, és merül bele döbrent és zavart csendembe, hogy nagyon gyorsan rendelek még egy Unicumot. K. is hozza a rövidkeket, de ő sztorikban. Hol külföldi államfők biztonsági embereként, hol afgán misszió életveszélybe került katonájaként, hol az állandó életveszélyben akcióba lépő utászok parancsnokaként jelenik meg. Adom a jólértesültet, és említem a hírekben is szerepelt hortobágyi robbanás áldozatait. K. rezenéstelen arccal, rövid hatásszünet után mondja, az én embereim voltak. Majd, a hajdani tanári érzelmi robbanásra sírással válaszoló K., ugyanolyan fegyelmezett, nyugodt hangon, szakszerűen ismerteti a hőség miatt kiszámíthatatlanul bekövetkező, tragikus robbanást. Lélegzetvisszafojtva hallgatjuk. Egy kérdéssel töröm meg a csendet, hogy lehet ezt könnyek nélkül elmesélni. K. az együtt töltött négy év alatt olyan jól megismert nyílt, egyenes, nyugodt tekintettel válaszol. Tudod, nálunk utászoknál van egy mondás. Minden kinek megvan a maga bombája, de nem mindenki találja meg.

Beleszédülök a viszonylagosságba, amikor a tanári pálya nekünk tartogatott poros kis gyutacsaira gondolok.

L. , aki mindig tud várni a jóra

Ha egy tanár egy ballagó diákjának saját kézzel elkezdett, folytatásra ösztönző verseskönyvet ad ajándékba, melybe számára fontos, élni segítő klasszikus és kortárs verseket másol, az bizonyára egyértelmű jele annak, hogy (megint) egy olyan diákjától búcsúzik, akivel nagyon közel kerültek egymáshoz az együtt töltött évek során. De ez az egyértelműség, magától értetődés L. esetében kicsit kacskaringósabban értelmezendő.

Volt olyan időszak, amikor L.-lél heti 10 órám is volt, hiszen a magyarórákon, előkészítőkön túl a művészeti iskola Lajtorja csoportjának is tagja volt heti 4 órában . A plusz próbák, előadások, fesztiválok kapcsolatmélyítő hozadékát nem is említve.

Időről-időre írásos reflexiót szoktam kérni arról, mit jelent játszóimnak a Lajtorjához való tartozás. Z. házirendjéhez (lásd később) hasonló tömörségű, később is hitet és játékkedvet adó válasz érkezett L.-től: „Amikor közeledik a hétfő és a szerda, mindig nagyon várom, hogy mehessek a faluházba, mert ott mindig történik valami jó”. Dicséret és felelősség ikerajándéka volt e mondat. Hétről hétre úrrá lenni játékrontó erőkön, hogy általam (is) történhessen valami jó. Ha pedig L. testálta rám ezt a mondatot, akkor dupla erővel kellett hogy hasson, hisz L. életrontó erőkön lett úrrá, mielőtt iskolába jöhetett. Egy város szurkolt, egy gyülekezet imádkozott azért, hogy a lelkész házaspár legkisebb gyermeke legyőzze a burjánzó bajt, amellyel évekig viaskodott. Úgy vélem, emberésszel nehezen felfogható dolgok segítették őt és családját, hogy tudjanak várni a jóra. Az újjászületés misztériuma emberközelségbe került. L. meggyógyult, visszakapta a lehetőséget a teljes életre, talentumainak beváltására.

Alapembere lett magyaróráimnak, okossága, pontossága, alapossága kreativitással párosult. Alapembere lett korosztálya Lajtorja csoportjának. Játékkedve, játékintelligenciája sokoldalúsággal és megbízhatósággal párosult. Zeneiskolába is járt, kórusban is énekelt. Az, hogy színpadon végre élőzenében is gondolkodhattam, nagyon sokban rajta is múlt. *A fülemile* vasárnapi templomi jelenetében az orgonán is játszó lelkész szerepét kapta. Egy év múlva, *Az ember élete* című darabban a Teremtőként emelte áldásra kezét a záróképben. Kérdeztem is tőle, innen hova tovább. Cinkos összekacsintás után várt, vártunk az újabb jóra. Termékeny időszak volt, újabb országos gálára jutott darabbal, amelyben L. színárnyaltokban kiteljesedve, alkotótársi szintetizátor játékkal búcsúzott a gyerekszínjátszástól. Az iskolai ballagás után vontam félre, s adtam át könyvajándékomat, biztatva az üresen hagyott lapok teleírására. Ekkor alakult ki testnyelvi burleszkünk, az elbénázott ölelés. „Mindig ölelnék, mindent” – írja Kosztolányi a szeretetszimbólummá tett medvéről. Egy medve vehemenciájával kezdtem a búcsúölelésbe, nem érezve a szemérmesség, gátlásosság, vagy csak egész egyszerűen egy másik szeretetnyelv gátjait. Összefejelés, szemüvegleverés, könyvelejtés. Mintha még egy utolsó groteszk helyzetgyakorlatot rögtönöznénk együtt. A ballagást követő, barátságot érlelő évek még majd több helyzetében megismétlődő bumfordi pas de deux-nket.

Figyeltem, követtem L.-t, s tudtam, hogy én is várhatom, hogy történik valami jó. Karácsonyi kóruskoncertek szólói, musical-stúdió bemutatói utáni ölelés-kísérletek, rajongó visszajelzéseimmel. Cseh Tamás-dalok T.-től egy szál gitárral, lajtorjás idők kultikus színhelyén a kecskeméti Ifjúsági Otthonban. Nővére esküvőjére komponált dalparafrázisok a sokat megélt szintetizátor kíséretében, egy évvel később ugyanott duója fiammal egy gyülekezeti majálison, bátran behozott Oasis és Hiperkarma dalokkal. Majd egy nagy nehezen felszakadó burok: a félve-akarva megmutatott eső saját vers-megzenésítései, melyeket cd-

ajándék, YouTube-linkek küldése követett. S ezek mind újra és újra elindították a félve-akarva létrejövő öleléseket.

Ha egy tanár saját kézzel elkezdett verseskötetet ad ballagó nyolcadikosának ajándékba, bizonyára azt jelenti, hogy közel kerültek egymáshoz az évek során. Ha ez a diák, aki állhatatosan tud mindig várni valami jóra, összeköti életét egy lánnyal és volt tanárját és családját, a barátjává lett gyerekekkel, meghívja az esküvőjére, lakodalmára, akkor ez a közelség új bizonyosságot nyer.

Nővére egyik – a lakodalomban – elejtett mondatából tudtam meg, hogy a ballagáskor kapott könyv azóta tele lett írva. L. sosem mondta. Nem baj. A jóra várásáról szóló néhai aranymondatával kiváltott megannyi későbbi mondatot, későbbi rejtőzködései kiváltottak megannyi kíváncsi szeretetet. Kívánom, hogy dalokban, társban, s immár kollégaként, türelmet próbára tevő tanítási helyzetekben, különböző élethelyzetiben megtalálja magát, és mindazt a jót, amit mindig annyira tud várni.

*Ezt a naplóbejegyzést
őszinte tisztelettel
és nagyrabecsüléssel ajánlom
a nevelés névtelen és
neves misszionáriusainak,
többek között
L. Ritók Nórának, Iványi Gábornak
és Böjte Csabának.*

A református intézmény általános iskolásként N. is hallja – mondja is(?) – minden reggel, „legyen meg a te akaratod”. N. sugárzó tekintetű, kedves, tisztelettudó, négyes-ötös feleletre, dolgozatra bármikor képes cigánylány. (Rángatná a klaviatúrán táncoló ujjakat a pízsi valami óvatosabb, körmönfontabb kifejezésért, de egyik cigány ismerősöm régről bírt felhatalmazása is segít, hogy így hagyjam a szót.) „Legyen meg a te akaratod, ... jöjjön el a te országod!” Milyen akarat vezette a mindennapi iskolába járás helyett más országutakra N.-t nem tudni, de az osztályozhatóságát, s nyolcadikosként továbbtanulását is veszélyeztető hiányzások miatt lépnem kellett. A felszólítások haszontalan kis biankólapjaival már ki lehetett volna tapétázni az N. hiányát körül ölelő teret. Lépnem kellett, a szó legszorosabb értelmében. Kimenni N.-ék házához, a családhoz. Két lyukasórám következett éppen. Akik tudták, hová indulok, elismerő és egyben bátorító pillantásokkal nyugtázták szándékomat. Akkor még nem értettem, miért.

Kanyargós kis utcákon lehetett megközelíteni a rég nem látott N. otthonát. Az utolsó kanyar után kátyús, sáros, törmelékes, gazzal felvert, egy autónak éppen elegendő utcácska vitt a kollégák leírásából felismerhető házhoz. Csengő sehol, téblábolok egy darabig, majd hosszú percek észrevétlensége után tapintatosan dudálok egyet. Durván félreccsapódik egy függöny, kivágódik egy ablaktábla, s kivágódik egy durva mondat is, menj már ki, itt van valami faszfej, biztos téged keres! Az apával való, a jelzöt talán megmásító kölcsönös megismerkedésről viszonylag hamar lemondok, s várok, nem tudni, az iménti keresetlen instrukció kinek szólt, a feleségnek vagy N.-nek. Hamar kiderül. Lesoványodott, gyűrött arcú, fénytelen tekintetű N. csoszog el a zárva hagyott kapuig. A vaslécek résein át nyújtom neki az aláírandó papírokat, a reménykedve közéjük csempészett továbbtanulási lapokkal együtt. N. alig hallhatóan motyogja, mindjárt hozom, anya bent van a konyhában. Míg serceg a papír a meggyőződés nélkül rárótt szignók alatt, érzem a függöny mögül sütő ellenséges tekintetet. N. ugyanolyan néma kedvetlenséggel, beletörődéssel adja vissza az aláírt dokumentumokat. Veszek egy mély levegőt s tapintatosan rábeszélő módon próbálok faggatózni céljai, szándékai, vágyai felől. Jó, ha kiégett hümmögéseket kapok nyomasztó némaság helyett. Egyetlen pillanatra néz csak szemembe N. , amikor nevemen szólít, és Nyakó Julit vagy Czinkóczi Zsuzsát idéző lemondó, sűrű és mégis valahogy testtelenül lebegő fájdalommal közli, hogy engem nagyon kedvel, de higgyem el, semmi értelme nincs ennek a beszélgetésnek. A kerítés vaslécei egy pillanat alatt egy ketrec vagy kalitka rácsivá lényegülnek át, amelyben már nem is vergődik egy szabadabb szárnyalásra jogosult, ám szűk sorsába zárt madár, hanem szárnyaszegetten biccent elrendeltségére.

Szűk torokkal szállok vissza az autóba, alig találom meg az első sebességet, amely lassan kigördít az utcából. Visszanézek a házra, próbálom tudatosítani, hol is jártam. Egy életre belém égeti magát az utcanévtábla: Szűk utca 13.

Egy később megismert Jónás Tamás vers (Igenek) részletét N. hangján hallom, mintha csak egy archaikus siratódalként dúdolná, „igen én vagyok az utca / szűk szoknya szűk tér szűk tudat / szelek fújnak rajtam furcsa / időket, ruhákat, hangulatokat”.

R. röpüléséről

Pályakezdekésem éveit. Ijedt, ide-odakapó, keresgélő hályogkovácsolás. Szarvashibákból tanulások szabadegyeteme. Még nincs Gordon-kurzus, de van ösztönös aktív hallgatás, konstruktív én- és te-közlések. Még nincs Bagdy Emőke, de van működő optika a tehetségre, vagy empátia az elesettebbek irányába. Még nincs Anthony De Mello, Dorothy Heathcote, Frank McCourt, de van történetből okulás, tanulási helyzet teremtése, kérdésláncokra épülő találkozások művekkel, önmagunkkal. Már nincs Gadamer és hermeneutika, de van tollbamondás után televérzett füzet, már nincs Arisztotelész poétikája, de van mélységek nélküli, poros, provinciális Petőfi-kultusz. Még nincs Böjte Csaba, de van az ösztön érzelmi irányítóje. *„Az én dolgom az, hogy végtelen türelemmel, mint a hosszú szárú meleg tavaszi eső, a napfényben kiszéressem belőled a hajtást, a bimbót, a virágot! [...] Az én dolgom az, hogy bátorítsalak, biztassalak, hogy merd megfogalmazni vázlataidat, melyek közül talán több értéktelen, de ha nem adod fel, általuk alkothatod meg a remekművedet, mely nemcsak neked, hanem sokaknak Isten drága ajándéka lesz!”* (Böjte Csaba : A bölcsesség öröme)

Bagdy Emőke idézi a szerzőtársakkal írt A tehetség kibontakozása c. könyv elején Goethét: *„A legtöbb, amit gyerekeinknek adhatunk: gyökerek és szárnyak.”*

„Kertész leszek, fát nevelek” - szólt sokszor himnikusan a dal a szertartássá érlelt költészet napi együttléteken. Hány hajtás váltotta be gyümölcsígétét? Hány fagyott el a jelzőbokrokkal illelhető közoktatás kedvezőtlen klímájában? Hányan röptek meg nekik való pályaívüket? Hányan végeztek kényszerleszállást megnyesett vagy ki sem fejlődött szárnyaik miatt?

Most látom, tobzódik a naplólap a megidézett nevektől és a nevekhez társítható tudástartalmaktól. De így van – és lesz – ez jól, ha egy tobzódó tehetségről ír az ember.

„Alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra” Még nincs Lajtorja, nincs a mindenkori pólók szívtájékára nyomtatott W.S.-mottó, de van R., aki kivételes adottságokkal kezdi ostromolni a kivételes kíváncsisággal szemlélt eget. Ő az első – és szerencsére, nem az utolsó tanítvány – , aki megismertet a felvillanyozó felismeréssel: ha egy diák ilyen intenzitással, eredetiséggel, szabad szenvedéllyel készül birtokba venni a világot, akkor egy kis ideig kísérőjének, mentorának lenni itt e földi létben, megcselekvésre méltó feladatnak tűnik.

R. már a mai karrierhelyzetének (a karrier szót itt minden pejoratív árnyalatától megfosztva értem) csíráállapotában is jelenség volt. Azok közé a verejtékezés nélküli kitűnők közé tartozott, akik nem tudtak nem kitűnők lenni. Egy akkor még nem létező, legalábbis nem használt szóval élve: ilyen hardverrel érkezett e földi vendéglétbe. Éltették adottságai, élt is velük. Tanulmányi versenyek nyertes bennlakója volt , ahogy a legendás szentesi drámatagozat bennlakója is. A közel tíz tanítványom – köztük fiam, lányom – közül ő volt az első, akit a rendhagyó felvételre készítettem, egy rendhagyó, pályakezdő önmagamát is érlelő folyamatban. Közben, mintegy mellékesen , országos második hely a Verseggy – versenyen, és a készülés kreatív írásgyakorlatai között a sokra hivatottság gyöngyszemei.

Hogy verbális pástok leendő csörtéire is vonatkozhatott e sokra hivatottság, a sok adódó pillanat közül egyet idéznék.

Költészet napi programsorozat nyitó együttléte az osztálytermemben. Kolozsvárról érkezett kolléganő a páston. Miért is ne kérném megilletődve nyitó beszédre azt, aki Szócs Géza asztaltársaságának, Szilágyi Domokossal való találkozásának emlékével botorkál a homokháza új díszletei között? Szárnyaló a beszéd, fészkelődik bennem az aggodás, hogy kicsit a

hallgatóság fölé fogalmazza idézetekkel, esztétikai utalásokkal gazdagított beszédét a tanárnő. Fészkelődnek is néhányan, de R. csak azért, hogy vitába szálljon a szónok egyik állításával, aki a termem falán lévő Picasso: Guernica posztert használja gondolati párhuzamként. Elhangzanak a zárómondatok, felkínálom a diskurzus lehetőségét. R. él vele. A Babes-Bolyai Tudományegyetemről érkezett tanár és a nyolcadikos diák között partneri vita alakul ki a művészi szépről, a költői szubjektivitásról. Mintha nem egy általános iskola tantermében ülnénk.

Az R.-t követő, későbbi nagy szárnyalók kapcsán is megélt, de most először jelentkező két érzés lesz úrrá rajtam: az elragadtatottság, és a felelősségtudat. Elragadtatottság attól, ahogy és amilyen szinten megnyilvánul egy bontakozó személyiség, felelősségtudat azért, hogy az általános iskolai, alapozó lépései során a neki való út felé segítsem a magam viszonylagos eszközeivel a tehetségígéretet. Hogy az az út aztán kifutópálya legyen a neki való, neki szánt ív megrepülése felé.

Évtizedes gesztus jelzi vissza az R.-rel töltött idők mélységét, távlatos minőségét. Megtartó ereje van az azóta gyarapodott efféle gesztusoknak, már-már barátsággá érett tanár-diák kapcsolatoknak! R. ballagása óta nem múlhat el úgy – a süket hivatal miniszteri biankó leveleivel, megalázó bonbondarabkáival penzumünnepléssé silányított – pedagógusnap, hogy R. édesanyja egy csokor virággal, vagy a négy égtáj valamelyik irányából érkező telefon-, ma már fb-üzenettel ne köszöntene, s ne köszönné meg az alapozó idők odaadását. Elbeszéléseiből R. útjairól, újabb szárnyalásairól is mindig tudhattam. Egyetemekről, külföldi kurzusokról, disszertációról.

Sok év telt el azóta, hogy R. pimasz eredetiséggel nyugözte le a szentesi felvételiztetőket, amikor postaládámban szokatlan méretű küldeményt találtam, egy könyvet, R. doktori értekezését. Már részleteinek, irodalomjegyzékének szemlészésébe is szinte beszédültem, csakúgy az ajánlás őszinte és felemelő személyességébe: „*Kedves Dafti! Köszönöm az alapokat és a rengeteg időt, amit a tanításommal töltöttél. Hálával és szeretettel küldöm most ezt a könyvet.* R. „ Másod-, harmad-diplomával felérő sorok, amelyeknek már lett néhány társuk azóta.

Egy meghitten borozgató, csendes estén R., a témavezető és P., az azóta summa cum laude végzett Phd hallgatója (ő is volt lajtorjásom) kitárták kicsit Toldi utcai fészünk ablakát a nagyvilágra, a legtermészetesebb módon említve olyan művészeket, akiket én csak félve, távolból, YouTube-felvételek áhítatában tisztetek, de R.-nek kurzustársai, tanárai, mentorai voltak. Például Marina Abramovics, vagy Robert Wilson – a kandidátusi tanulmány egyik fő alakja – , akinek színházáról Pilinszky már 1971-ben elragadtatottan írt. „[...] *ez a művészet mélység és magasság megváltó találkozása. Új színház született.*” (Szög és olaj) Egy előző évi húsvéti cikkében pedig Simone Weilt idézve ezt írja a költő: „*Az embernek meleg csend kell, és hideg tumultust adnak neki.*” (Szög és olaj) Sokáig éltetett ennek a nagy szellemek megidézését és a magunk rögzös hétköznapióságát elegyítő ajándék-estének meghitt, meleg csendje.

R. most Tokióban él. A valamikori – bővített mondatokat, és Petőfi-verseket elemezgető – általános iskolai diák mostanában ilyesfélét tesz közzé fb-oldalán. „*Megtisztelő, hogy meghívtak a Harvard Egyetem Mahindra Szeminárium Transmedia Tanulmányai a transzmédia dramaturgiáról és technológiájáról a kortárs japán előadóművészeti területen.*„ Istenem, milyen gyönyörű és egyben szürreális – mondatmontázsokat lehetne szerkeszteni egy osztálytalálkozó beszámolóinak számvetés-pólusaiból!

Minden önértékében megvalósult röpülésnek – lett legyen az CNC-forgácsolóé, utászparancsnoké, szívsebészé, kamionosé, dramaturgé, kőművesé stb. – tudok örülni. Minden elmaradt, elhibázott, torzónak lett szárnyalást tudok fájlalni. Mert akkor, az egyénre szabott mértékében bár, de mégis elmarad valami, aminek számomra való non plus ultráját Esterházy Péter így fogalmazta meg Dész László szaxofonjátékát hallgatva: „*Valaki szaxofonozott (Dész) ... hát ha ilyen van, létezhetik, az csupa jót kell jelentsen az egész teremtésre nézve. Kezdett valami elemelkedett, megrendült érzés eltölteni, az öröm, hogy részese lehetek ennek a délelőtnnek, részese valami nagyságnak. Az ujjongás, amikor valaki megváltoztatja a világot.*” (Egy kékhárisnya följegyzéseiből)

Egy nagy szárnyalásról írtam ezeken a naplólapokon. A magam röptéit is lassacskán összegeznem illik, nemsokára az utolsó osztályfőnöki szerep jön. Akik idén lesznek elsősök, őket már nem fogom tanítani. De nem készülök szárnyaszegett számvetésekre. Non numero horas nisi serenas, csak a derű óráit számolom. Legalábbis igyekezni fogok, hogy az erősebb hang az legyen, amely a „színészkirály” könyvének címében is felzeng: „*Emlékszem a röpülés boldogságra.*”

A most felidézendő helyzetekben ugyanúgy megjelenik az egyediben felmutatható általános, mint a naplólapok zömében. Főleg, ha olyan általános – könyvespolcokat, konferenciatermeket megtöltő – jelenségről van szó, mint a verseny, a versengés.

A téma talán legnagyobb hazai szaktekintélye, Fülöp Márta volt a meghívott előadója a Kecskeméti Ifjúsági Otthon egyik, patinás, HOL-MI nevű szakmódszertani találkozásán. Engem egy rövid, gyerekekkel demonstrált, bevezető drámafoglalkozásra kértek a szervezők. A konstruktív, együttműködésre komponált folyamatot egy (csúcs)ponton szándékosan azzal törtem meg, hogy jutalmat és büntetést meglebegtető módon hirtelen egy versenyhelyzetet kreáltam. Az előadó számára is „hálás” módon blokkoltak le a játszó, s lépett zavarodott és frusztrált tanácstalanság, görcsösség az addigi kooperáció helyébe. Az előadásban szervesen vissza lehetett utalni a játékból lett versenyhelyzetre.

Ezt a dramaturgiai elgondolást helyeztem *A fülemile* című – YouTube-on megtalálható – Lajtorja előadás alapfókuszába is. Az önfeledten együtt ugrálókötelező, a hibázót játékosan biztató gyerekcsapat közé a rendező egy almát gurít „A legügyesebbnek” felirattal. A versenyszellem, a dicsvágy egy pillanat alatt feszíti meg a kötelet, amelynek két végét, konfliktus-pólusait, piros illetve fekete pólóba öltözött gyerekek markolják acsarogva, felejtve az iménti pillanatokat, készen a madárfütytyéért vívandó bornírt birtokharcra.

T. mindkét pillanatnak részese volt. A játékos tapasztalások útján tanulgatta az egyik legfontosabb leckét. Alsós kora óta ismerem, felnőtt sorsáról is tudhatok. A farsangon hirdetőoszlopnak öltözött. A versenyláztól kipirulva bújt bele az anyakezek által esténként alkotott színes hengerbe. Két pici lyukon látta, merre kell körbe menni a tornateremben. S csak a két pici lyuktól nem láthatta senki, hogyan folynak keserves könnyei, mert neki még egy vigaszdíj sem jutott. Alig vártam, hogy végre ő is sorra kerüljön az alsós lajtorjásaimat megmepörgető táncban. A színes fények és a hangos zene megtámogatta önfeledt forgásban lassan oldódott szomorúsága és vált búfelejtő nevetéssé. Már nem kellett legyőzni senkit, csak örülni. „Átölelem, amiből megint birkózás lesz. Jó, mert nem győzni akarunk, csak forogni” – írja Esterházy a Márk változatban.

Tanúja voltam énkeresése egyéb – versenyhelyzethez köthető – pillanatainak is.

Az aerobic nekem mindig is inkább tűnt egészségmegőrző edzésmódszernek, semmint versenysportágnak, színpadi bemutatónak, de bizonyára aerobicfanok a drámáról, színjátszásról gondolhatják úgy, hogy inkább önismereti játszadozás, semmint művészeti ág. Aerobic vizsgahelyzet. Izzadó kislányok a porondon, izzadó tenyerű szülők, ismerősök a nézőtéren. Nemcsak T.-n, többeken látom a teljesítés miatti megfeszülést, már-már görcsösséget. „A győzelem szükségessége megfosztotta őt az erejétől” – mondja a spirituális tanító, Eckhart Tolle egy interjúban egy profi sportolóról elmélkedve. A vizsgabiztosként jelenlévő szálkás testű és szálkás modorú férfi aerobicedző „Hát hogy fogod magad így eladni?!” - mondata egy számomra idegen, ismeretlen világból érkezik, T. újabb könnyei egy ismerősből. Szepegve kimondott félreolvasása már akkor is az újabb oldódás első cseppje volt, azóta pedig egészséges mosolyt fakasztó bonmot lett. A vizsgalap dinamika rovatát olvasta félre a bájosan kétségbeesett kislány. „É-hés mé-hég a dominikám se-hem lett jó, az is csak né-hé gye-hes lett!”

D. ajándéka – Berecz András értelmezése szerint – az éneklés torkunkba rejtett lehetősége. A földi örömek egyike, hogy Gabnai Katalin gondolatát is ideidézzem. Örömet

csorbító-e a verseny, behelyettesítheti-e a spontán együtt éneklés? Örök dilemma. A versenyszervező nyilván ösztönző erőt lát.

Nagy volt a készülődés a házi népdaléneklési versenyre. Különórák, otthondalolások. Sok helyen érett a szőlő, nemcsak a csitári hegyek alatt. Farsangról, aerobic vizsgáról már ismerős verítékcseppek a homlokon, kipirult arcok, hamvas, apró hamisságukban is kedves előadások. Izgatott tekintetek vizslatják a zsűriasztalra kitett jutalomtárgyakat, a győztesek nevét rejtő okleveleket. Az eredményhirdetés után egy közös van a versenyzőkben, a kipirult arc. Kinek a sikertől, kinek a kudarcként megélt helyezéstől vagy helyezetlenségtől. Az egyik betyárdalban megénekelt karikásostorként csap a felbolydult folyosó levegőjébe T. énektanárának címzett mondata: „Ez nem igazság! Tetszik látni ezt a sok boldogtalan arcot?!”

Ez még csak egy Pentatóniában való játékos barangolásban való megméréstetés, de már előszobája a középiskolai, egyetemi felvételiknek, állásinterjúknak. Most még csak körtemuzsika, díszoklevél a tét, a később megnyerhető már jóval súlyosabb. Hogy ez – az iskolarendszerű versengés – jó és szükséges előkészítője, pallérozója-e a későbbi, élethosszig tartó (?) kompetitív helyzeteknek, saját tanári világképem egyik legnagyobb dilemmája. Fülöp Márta zseniális mérlegelése mélyen belém ivódott, a Lajtorja csoportok aranyminősítései, gálaelőadásai kajánul kacsintanak a mindenféle versengést elutasító gondolatkísérleteimre. Amelyeket csak felerősít, ha T. – bennem klasszikussá érett mondatait, érzelmi állapotait felidézem. A legbecsületesebb, ha azt mondom, hát... nem tudom.

De talán beszédes, ha ezt a naplólapot mégis Anthony de Mello egyik gondolatával zárom, aki alapvetően ellenzi az együttműködés helyébe lépő versengést, mert a győztest kapzsivá, a vesztest iriggyé teszi. Aztán így folytatja Ébredj tudatára című könyvében: „A kitüntetést verseny eredményezte, amely kegyetlen lehet, ha önmagunk és mások gyűlöletére épül. Valaki olyan áron jut jó érzéshez, hogy valaki más rossz érzéshez jut; a győztes valaki ellen [kiemelés a szerzőtől] győz. Hát nem szörnyű? Biztos út az elmegyógyintézetbe!”

Hát... nem tudom.

Z. házirendje

Még semmit nem tudtam – a később rajongásból szakdolgozattá érő – Summerhillről, A. S. Neill pedagógiai programjáról, kísérletéről, a szabad, önszabályozó gyerekközösség létezéséről. Ösztönöm mégis valami hasonlót sugott. Az egyik megkövült éveleji penzum, a házirend ismertetése, horribile dictu felolvasása helyett egy teremtőbb gesztust ajánlottam új osztályomnak, a múlt évszázad ötödikeseinek: írók meg ti, adjatok javaslatokat, ötleteket „Az én házirendem” címmel. A drámapedagógia friss megbüvöltjeként, különböző konvenciókkal (Szakértő köntöse, Gyűlés) már kezdtem is tovább tervezni a folyamatot.

Ajánlottam mindezt a kor egyik tucatiskolájában, tucatproblémák között. A padokba gyűrt használt papírzsebkendők, a szekrény tetejére feldobált szendvicstorzók és megbarnult almacsutkák világában; a házi Chuck Norrisok talpnyomát viselő avított olajfesték lábazatok, plafonra ragasztott rágógumik, üldözések rúgásnyomától horpadt ajtólapok világában. Aprópó, üldözések.

A kollegiális belső nyelvi kód egyszerűen csak Chicagonak hívta a nagy L-alakú hátsó udvar figyelem elől leginkább kieső részét. A tér vagy a személyiségek kontroll nélkülsége okozta-e, de ott szabadult el legjobban az az agresszió, amely át- meg átjárta a helyet, poros, provinicális, csenevész párhuzamát teremtve meg a vérről, erőfeszítésről, veritékről és könnyekről szóló churchilli mondatnak.

Akinek – leginkább a férfitanerőknek – ott volt ügyelete, állandó készenlétben kellett állnia a tesztoszteron-petárdák, vagy sunyiság-aknák kiszámíthatatlan robbanása miatt. Hógolyóba belegyűrt diónyi kavics, önkényes tárgy- és területfoglalások, alantas hergelések, zaklatások, ütésváltások, vagy az azok elől való menekülés. Üvegajtó csapódik, üldöző keze ügyetlenül tompít, a szilánk hosszában hasítja az eret. Mint a vízköves, kilazult csapból a víz a töredezett kagylóba, úgy fröcsköl a vér, patakszik a könny a félájult hetedikes arcán. Rémület és koncentráció erőfeszítésének elegyétől patakszik a veriték pályakezdő kolléganőm homlokán, ahogy sáljával nyomókötetést alkalmaz, míg egy halálsápadt gyereket segítségért küld. A hirtelen becsapódó ajtó rezdülésétől leesik pár tenyérynyi vakolat a régóta tatarozásra váró falról. Aztán elrendeződik minden, de a szürke járólapok fúgaréseibe örökre beszívárog a vér, ahogy a Jamie Walker könyvében (Feszültségoldás az iskolában, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2015) iskolai kényszerközösségeknek hívott osztályok életében is örökké ott szivárognak az együttélés bonyolultságának búvópatakjai.

„Az én házirendem” – piszmognak, ügyködnek az írással ötödikeseim. Van, aki feladta? Z. már húsz perce csak tétlenül nézelődik. Nem szólok rá, magam vétenék a lehetőség megkínált szabadsága ellen. De nagyon várom már, hogy elolvashassam, felvetések szerint csoportosítva, vitára előkészítsem a javaslatokat. Sztereotípiák, majdnem üres lapok, néhány bohókás abszurd, és érett, felnőtt gondolatok. Szándékosan Z. lapját hagyom utoljára, nem tudva, a késleltetés örömmel vagy csalódással fog-e végződni. A bürokratikus, parancsoló, többoldalas kötelezettség- és büntetésrajstromoknak fityiszt mutató, Fodor Ákos költészetébe illő, négyzavas „dolgozatot” kaptam Z.-tól. Abban a pillanatban párja lett a tanári credomba régóta beleszővődött József Attila-töredéknek, „Ahol a szabadság a rend, mindig érzem a végtelent”.

Z. dolgozata: „Az én házirendem: minden tiszta, és mindenki jó. „